

Tomasz Garwoliński

"Wspólne dziedzictwo" : ekslibrisy i inne znaki własnościowe ze zbiorów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej "Hosianum" w Olsztynie

---

Fides: Biuletyn Bibliotek Kościelnych 1 (38), 31-44

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

**WSPÓLNE DZIEDZICTWO
EKSLIBRISY I INNE ZNAKI WŁASNOŚCIOWE
ZE ZBIORÓW BIBLIOTEKI
WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO
METROPOLII WARMIŃSKIEJ „HOSIANUM”
W OLSZTYNIE**

Dwudziestego piątego lipca 2013 roku w Urzędzie Miasta Olsztyna nastąpiło uroczyste otwarcie wystawy fotografii ekslibrisów *Wspólne dziedzictwo*. Wystawa była powiązana z obchodami 660. rocznicy nadania praw miejskich Olsztynowi oraz 770. rocznicy powstania diecezji warmińskiej. Została zorganizowana przez Bibliotekę Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum”, Urząd Miasta Olsztyna i Miejską Bibliotekę Publiczną. Wystawę objęli patronatem honorowym: ks. arcybiskup metropolita warmiński Wojciech Ziemba i prezydent Olsztyna Piotr Grzymowicz. Wykonania fotografii podjął się Tomasz Małek – nauczyciel Gimnazjum nr 23 w Olsztynie, a jednocześnie z zamiłowaniem artysta fotografik i opiekun szkolnego koła fotograficznego. Nie było to łatwe zadanie, ponieważ celem było ukazanie nie tylko samych znaków własnościowych, ale również ksiąg, z których one pochodzą.

---

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie.

Otwarcie wystawy przez ks. abp. Edmunda Piszczę, Piotra Grzymowicza – prezydenta Olsztyna i ks. Tomasza Garwolińskiego

W uroczystości otwarcia wystawy wzięli udział również kolekcjonerzy ekslibrisów z Olsztyna i okolic. Na przykład Waław Krukowski z Olsztyna zbiera ekslibrisy od czterdziestu lat. Jego kolekcja składa się z prawie 150 znaków. Cały zbiór można oglądać w Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie.

Po przemówieniu prezydenta Olsztyna i ks. abp. seniora Edmunda Piszczę głos zabrał ks. Tomasz Garwoliński – dyrektor Biblioteki WSDMW „Hosianum”. Przybliżył on tematykę wystawy, wskazując na to, że sztuka ekslibrisu nie jest może najbardziej efektowna jako zwykle mała rozmiarowo grafika, ale gdy ukaże się ją w kontekście zabytkowych książek, w których występują ekslibrisy, oraz ich znanych właścicieli, nabiera dużo większego znaczenia. Stąd powstał pomysł ekspozycji ekslibrisów i innych znaków własnościowych wybitnych osobistości związanych z bogatą historią i kulturą regionu Warmii, Mazur i Powiśla. W ten sposób uzyskano połączenie trzech elementów: wyekspozowanie zabytkowego księgozbioru Biblioteki „Hosianum”, wybitnych właścicieli tych książek, którymi byli nie tylko duchowni, ale także mężowie stanu i wielcy Polacy, oraz ukazanie samej sztuki ekslibrisu – sztuki mało docenianej, a jednak ciekawej.

* * *

Ekslibris to niewielką rozmiarami grafika, oznaczająca znak własnościowy książki. Ze względu na swą wartość artystyczną stanowi także jej ozdobę. Nazwa wywodzi się z wyrazów łacińskich *ex libris* i oznacza: «z książek», «z księgozbioru», «z biblioteki». W Polsce stosowane są także określenia: „znak biblioteczny”, „znak książkowy”, „księgoznak”.

Pierwszą i podstawową funkcją ekslibrisu jest jego funkcja użytkowa: chęć uchronienia ksiąg przed kradzieżą. Ekslibrisy nie spełniły tej swojej funkcji, gdyż książki ginęły nadal. Z tym problemem nie mogli poradzić sobie także twórcy pierwszej w Europie biblioteki publicznej – bracia Załuscy. Zwrócili się więc do ówczesnego papieża Benedykta XIV z prośbą o pomoc. Papież wydał bullę², którą nakładał klątwę na każdego, kto pożyczyci książkę i jej nie zwróci³. Swoją drogą bulla ta nigdy nie została wycofana, więc obowiązuje do dnia dzisiejszego.

Ekslibris ma nie tylko chronić książkę, ale również ze względu na swą wartość artystyczną stanowić jej dodatkową ozdobę. Jeśli jest wykonany z inwencją twórczą, a jednocześnie podkreśla osobowość lub zamiłowania właściciela, staje się prawdziwą bibliofilską wizytówką.

Historia znaku własnościowego ma wielowiekową tradycję. Historycy książki wywodzą jego genezę ze starożytnego Egiptu. Najstarszym zachowanym znakiem własnościowym jest fajansowa tabliczka z napisem zawierającym imię faraona z osiemnastej dynastii – Amenophisa III, zmarłego w ok. 1377 roku p.n.e. – oraz tytuł papirusu: *Księga o sykomorze i o oliwce*. Tę najdawniejszą formę ekslibrisu nazywa się praekslibrisem. Przechowywany jest on w największym i najbogatszym na świecie (liczącym ok. 200 tys. ekslibrisów) zbiorze Biblioteki Muzeum Brytyjskiego w Londynie⁴.

² W różnych publikacjach podaje się różne daty tej bulli: 1752 albo 1754 rok.

³ *O sztuce ekslibrisu. Rozmowa z Andrzejem Znamirowskim*, www.poland-art.com/index.php/recenzje/668-natalia-klein/4655-o-sztuce-ekslibrisu-rozmowa-z-andrzejem-znamirowskim, 12.09.2013.

⁴ M.J. Wojciechowski, *Ekslibris – godło bibliofila*, Wrocław 1978, s. 14; D. Trawińska-Sła-
bicka, *Bibliofilstwo. Z dziejów sztuki wydawniczo-edytorskiej*, Jelenia Góra 1994, s. 46.

Znak własnościowy książki znany był w okresie średniowiecza w postaci herbów rodowych lub godeł bibliotecznym malowanych na księgach rękopiśmiennych, najczęściej na dolnym marginesie pierwszej karty tekstu. Były to tzw. protoekslibrisy. Ponieważ księgi rękopiśmienne pięknie ozdabiano, znaki własnościowe musiały dostosować się do nich i urodą dorównać karcie, na której miały widnieć⁵.

Zachowane w Polsce malowane protoekslibrisy pochodzą z XIV wieku i stosowane były przez cały XV wiek, także w drukowanych inkunabułach. Najstarszy znany polski protoekslibris znajduje się w zbiorach Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie. Jest to herb Bogoria na odwrocie pierwszej strony Biblii z 1373 roku, należącej do Jarosława Bogorii ze Skotnik, rektora Akademii Bolońskiej⁶.

Tego rodzaju znak własnościowy w formie malowanego kolorowanego herbu biskupa warmińskiego Łukasza Watzenrode (1447-1512) znajduje się w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie i został wyeksponowany na wystawie. Znajduje się w woluminie składającym się z dwóch inkunabułów z 1472 roku.

Z czasem protoekslibris przekształcił się w superekslibris (łac. *super* – «na, nad»), czyli herb, monogram lub inny symbol wytłaczany na oprawie księgi. Był on odcisnięty specjalnym, zwykle metalowym tłokiem. Tłoczenia były bezbarwne, barwne lub złożone. Przeważnie był to herb właściciela z napisem i nazwiskiem posiadacza, czasem również z datą oprawy. W Polsce pierwsze superekslibrisy pochodzą z drugiej połowy XV wieku. Okres największej popularności superekslibrisów przypadł na XVI wiek. Później, w miarę rozpowszechniania się ekslibrisów, były one stosowane coraz rzadziej, aż zniknęły niemal zupełnie w XIX wieku⁷.

W pierwszej połowie XVI wieku ilustracje ręczne zostały wyparte przez ilustracje drzeworytnicze, a wspomniany wcześniej protoek-

---

⁵ M.J. Wojciechowski, *Ekslibris – godło bibliofila*, dz. cyt., s. 14-15; D. Trawińska-Słabęcka, *Bibliofilstwo...*, dz. cyt., s. 46.

⁶ M. Grońska, *Ekslibrisy. Wiadomości zebrane dla kolekcjonerów*, Warszawa 1992, s. 24; A. Mielczarek, *O ekslibrisie w zarysie*, „Forum Bibliotek Medycznych” 1,7 (2011), s. 251.

⁷ *Encyklopedia wiedzy o książce*, pod red. A. Birkenmajera, Wrocław 1971, k. 2249; M.J. Wojciechowski, *Ekslibris – godło bibliofila*, dz. cyt., s. 15-16; M. Grońska, *Ekslibrisy...*, dz. cyt., s. 25; D. Trawińska-Słabęcka, *Bibliofilstwo...*, dz. cyt., s. 46-47.

slibris stopniowo ustąpił miejsca właściwemu ekslibrisowi. Pierwsze ekslibrisy dość często odbijano w drukarniach bezpośrednio na kartach książek. Wkrótce jednak zaprzestano tej praktyki, powielając kompozycje graficzne na niewielkich rozmiarach kartkach papieru, które wklejano na wewnętrznej stronie przedniej okładki.

Ekslibrisy najwcześniej pojawiły się w Bawarii (ok. 1470 rok), w Szwajcarii (1498 rok) i we Francji (1501 rok). Najstarszy datowany ekslibris polski pochodzi z początku XVI wieku i jest oznaczony rokiem 1516. Był wykonany przez Hieronima Wietora. Jest to znak książkowy humanisty i mecenasa kultury, prymasa Polski Macieja Drzewickiego, a przedstawia herbowy kartusz z rodowym Ciołkiem ujętym w renesansową arkadę⁸. Do naszych czasów zachowały się czterdzieści cztery ekslibrisy drzeworytowe z XVI wieku. W Bibliotece „Hosianum” znajdują się dwa z owych czterdziestu czterech oraz być może jeden zupełnie nierejestrowany. Nie znamy wprowadzie nazwisk twórców tych szesnastowiecznych znaków książkowych, wiemy jednak, że były one dziełem artystów zamieszkałych w Polsce i powstały w Krakowie, gdzie pracowało wówczas dwanaście oficyn drukarskich⁹.

Spośród księgozbiorów publicznych pierwsza zaczęła używać znaku własnościowego Biblioteka Rady Miejskiej w Gdańsku (Bibliotheca Senatus Gedanensis), dla której miedziorytowy ekslibris wykonał w 1597 roku Jonasz Silber. Ekslibris przedstawia herb miasta Gdańska w owalnym kartuszu, podtrzymywanym po obu stronach przez dwa lwy¹⁰.

Ekslibris zawsze wykonuje się dla konkretnej osoby lub instytucji. Dlatego warto sobie przybliżyć sylwetki właścicieli książek, z których pochodzą znaki własnościowe widniejące na wystawie. Przy jej tworzeniu skupiono się na znakach własnościowych od XV wieku do początku wieku XVIII. Pokazano trzy grupy fotografii: wpisy własnościowe, supereklibrisy i ekslibrisy. Do tego dochodzi jeden protoekslibris i jedna pieczęć monogramowa.

⁸ *Encyklopedia wiedzy o książce*, dz. cyt., k. 655; *Motywy sakralne w ekslibrisie*, oprac. R.M. Łuczyński, Zielona Góra 1986, s. 4; D. Trawińska-Słabęcka, *Bibliofilstwo...*, dz. cyt., s. 47.

⁹ *Encyklopedia wiedzy o książce*, dz. cyt., k. 653; M.J. Wojciechowski, *Ekslibris – godło bibliofila*, dz. cyt., s. 38.

¹⁰ *Tamże*, s. 45.

Łukasz Watzenrode (1447-1512, biskup warmiński w latach 1489-1512) był wujem Mikołaja Kopernika (bratem jego matki). Na wystawie zaprezentowano malowany ręcznie herb biskupa Łukasza Watzenrodego, który – jak już wcześniej wspomniano – nazwano protoekslibrisem.

Herb biskupa warmińskiego Łukasza Watzenrode

Jan Dantyszek (1485-1548, biskup warmiński w latach 1537-1548) urodził się w Gdańsku. Od 1517 roku był posłem króla polskiego na dworze cesarza Maksymiliana I Habsburga. W uznaniu talentów literackich i zasług dyplomatycznych otrzymał od cesarza szlachectwo, tytuł doktora obojga praw, godność podkomorzego oraz – jako pierwszy Polak – wawrzyn poetycki. Dantyszek uchodzi za twórcę nowożytnej dyplomacji polskiej.

Pielęgnował zainteresowania literackie i kolekcjonerskie, a zamek w Lidzbarku w czasach jego kierowania diecezją zyskał rangę ośrodka kultury i sztuki. Oprócz rzeźb i dzieł rzemiosła artystycznego oraz drukowanych map i atlasów zgromadził galerię obrazów sławnych malarzy, m.in. Hansa Holbeina Młodszeo. Zadbał o bibliotekę biskupią, a na własne potrzeby zgromadził okazały

księgozbiór, który świadczył o jego rozległych zainteresowaniach. Jan Dantyszek odnosił się z ogromnym szacunkiem do badań Mikołaja Kopernika i był propagatorem teorii heliocentrycznej. Jest autorem przeszło pięćdziesięciu łacińskich utworów poetyckich. Nie dbał o ich publikowanie, dlatego znaczna ich część pozostała w rękopisach lub zaginęła. Zachowała się jego ogromna, bo licząca ponad 20 tys. listów korespondencja. Król Zygmunt Stary wyraźnie podkreślał, że Dantyszek to „bonus Polonus”¹¹.

Do ozdoby swych książek Dantyszek używał supereklibrisu oraz dwóch ekslibrisów, a w niektórych książkach zamieszczał jedynie własnoręczny podpis: „Io. (lub Joannes) Dantiscus”.

Złożony supereklibris przedstawia herb po uzupełnieniu go w 1529 roku przez cesarza Karola V, w otoczeniu emblematów odbytych pielgrzymek. W górnych rogach umieszczone są: Order Grobu Pańskiego jako oznaka odbytej pielgrzymki do Jerozolimy i Order św. Katarzyny jako pamiątka pielgrzymki na Synaj. W dolnych rogach umieszczone są symbole odbytej pielgrzymki do Rzymu i do Santiago de Compostela. Nad herbem znajdują się insygnia biskupie: mitra i pastorał. Napis brzmi: „Ioan[nes] Dan[tiscus] Ep[iscopu]s Var[miensis] 1539”.

Na wystawie zaprezentowano także supereklibris srebrzony. I tu pewna ciekawostka, ponieważ został on odbity odwrotnie, czyli górą do dołu (zapewne niedopatrzenie pracowników introligatorni).

Swój księgozbiór, pięknie oprawiony i zdobiony w stylu renesansowym, Dantyszek zaopatrywał w dwa drzeworytowe ekslibrisy pochodzące z drukarni Hieronima Wietora w Krakowie. Pierwszy ekslibris, mniejszy, powstały w latach 1516-1529, przedstawiał skrzydła orła (polskie i cesarskie) oraz inicjały: ID. Natomiast drugi, większy, znacznie ozdobniejszy, z lat 1530-1532, zawierał oprócz skrzydeł orlich lutnię oraz orderzy zagraniczne na znak odbytych pielgrzymek. Ekslibrisy Dantyszka, odbijane bezpośrednio z klocka drzeworytowego na karcie tytułowej książki, należą do najpiękniejszych znanych znaków szesnastowiecznych¹².

¹¹ *Poczet biskupów warmińskich*, pod red. S. Achremczyka, Olsztyn 2008, s. 123-134.

¹² M.J. Wojciechowski, *Ekslibris – godło bibliofila, dz. cyt.*, s. 43.

Eksklibris i wpis własnościowy biskupa warmińskiego Jana Dantyszka

Z biskupem Dantyszkiem łączy się w jakimś stopniu następny supereklibris, a mianowicie supereklibris rodu Habsburgów. Była to dynastia niemiecka (von Habsburg), a twórcą jej świetności był cesarz Maksymilian I (1459-1519). Dzięki jego staraniom Habsburgowie osiągnęli przewagę w Europie w XVI wieku.

Na wystawie zamieszczono złożony supereklibris Habsburgów. Barwy herbu tej dynastii to barwy dzisiejszej flagi Austrii: na czerwonym polu srebrny pas. Książka jest dedykowana królowi Zygmuntovi I Staremu, została wydrukowana w Bazylei w 1528 roku, oprawiona zaś w Krakowie. Tam też został odcisnięty superereklibris.

Następna postać również jest związana z dworem cesarskim. Chodzi o Paulusa Obersteinera (ab Oberstain, niem. Paul von Oberstein). Był on humanistą, doktorem sztuk wyzwolonych i obojga praw, prepozytem katedralnym (od 1516 roku), rektorem katedry św. Szczepana (1516-1544) i kanclerzem Uniwersytetu w Wiedniu oraz m.in. kanonikiem wrocławskim. Był też radcą i sekretarzem cesarza Maksymiliana I oraz Ferdynanda I. Zachowała się jego korespondencja z biskupem Janem Dantyszkiem.

Jego ekslibris jest niewątpliwie najbardziej okazały ze wszystkich zaprezentowanych na wystawie. Jest to ekslibris drzeworytowy kolorowany ręcznie (bardzo dobrze zachowany) o wymiarach 278 mm × 190 mm. Czterodzielna tarcza herbowa zawiera elementy cesarskiego herbu Habsburgów: na czerwonym tle srebrny pas oraz złoty lew z koroną. Ekslibris pochodzi z 1528 roku.

Ekslibris Paulusa Obersteinera

Marcin Kromer (1512-1589, biskup warmiński w latach 1569-1589) był sekretarzem króla Zygmunta II Augusta. W imieniu króla zlecano mu różne misje skierowane do papieża i cesarza. W 1558 roku został stałym rezydentem króla polskiego przy dworze cesarskim.

Papież Pius V mianował Kromera na stanowisko koadiutora kard. Stanisława Hozjusza z prawem następstwa. Po śmierci Hozjusza w 1579 roku król Stefan Batory ogłosił Kromera biskupem warmińskim. Papież pozwolił mu przyjąć sakrę biskupią.

Kromer – zgodnie z zaleceniami soboru trydenckiego – dokonał reformy i udoskonalenia dotychczasowych ksiąg używanych w diecezji. Jego agendę z 1574 roku przyjął biskup włocławski oraz biskup krakowski, a potem nawet cała prowincja gnieźnieńska. Biskup Kromer opracował również i wydał w 1576 roku brewiarz warmiński, a w 1587 roku mszał. Księgi te były sporządzone w języku łacińskim, ale pewne teksty przeznaczone dla ludu podano również w języku niemieckim i polskim. Księgi liturgiczne to niewątpliwie ważne pozycje w dorobku Kromera. Jednak wszedł on na stałe do literatury polskiej jako wybitny pisarz łacińsko-polski, szczególnie w dziedzinie teologii i historii. Jego najważniejszym dziełem jest *Polonia* opisująca dzieje Polski od początku państwowości do 1506 roku. Dzięki temu dziełu Kromer zyskał sławę historyka narodowego. Jego pracę docenił król Stefan Batory. Z inicjatywy króla sejm warszawski w 1580 roku publicznie złożył Kromerowi podziękowanie za jego historię¹³.

Na wystawie można zobaczyć wpis własnościowy oraz super-ekslibrisy Marcina Kromera w dwóch odsłonach: złożony, mniejszy i skromniejszy, zapewne starszy, i drugi – również złożony, większy, o wymiarach 110 mm × 65 mm. W jego centrum znajduje się tarcza herbowa dwudzielna (u góry orzeł, na dole herb Habsburgów), bogato zdobiona wstęgami i motywami roślinnymi. Widoczne są inicjały: M.C.

Ks. Walenty Dąbkowski urodził się w 1561 roku, studiował w seminarium diecezjalnym w Braniewie, a także w Wilnie. Został proboszczem w Lidzbarku, następnie wikariuszem katedry we Fromborku. Od 1614 roku pełnił funkcję sekretarza kapituły katedralnej. Ok. 1598 roku został kanonikiem kapituły dobromiejskiej. Równocześnie był proboszczem w Pieniężnie, potem proboszczem w Kró-

¹³ *Poczet biskupów warmińskich, dz. cyt.*, s. 169-182.

lewcu. Zmarł jako senior kapituły dobromiejskiej 26 października 1624 roku na dżumę, na którą zaraził się podczas odwiedzania chorych. Słynął jako wybitny kaznodzieja i gorliwy duszpasterz.

W księgozbiorniku z XV i XVI wieku Biblioteki „Hosianum” znajdują się aż dwadzieścia dwa druki zawierające wpisy własnościowe ks. Walentego Dąbkowskiego. Na wystawie można obejrzeć własnoręczny wpis z inkunabułu z 1485 roku.

Andrzej Batory (1563-1599, biskup warmiński w latach 1589-1599) przez długi czas miał tylko święcenia niższe i dopiero w 1597 roku pod naciskiem nuncjusza przyjął święcenia subdiakonatu. Często postępowali tak biskupi pochodzący z rodów panujących. Najczęściej chcieli zachować otwartą możliwość rezygnacji ze stanu duchownego i objęcia świeckiej godności: księcia lub króla.

Andrzej Batory całą swoją karierę zawdzięczał stryjowi – królowi Stefanowi Batoremu. W 1599 roku Zygmunt Batory, który nie radził sobie w kierowaniu Siedmiogrodem, zgodził się oddać księstwo Andrzejowi. Ten spotkał się tam jednak z opozycją i musiał uciekać. W wyniku zdrady został zamordowany¹⁴.

Na wystawie zaprezentowano własnoręczny wpis własnościowy kard. Andrzeja Batorego.

Własnoręczny podpis kard. Andrzeja Batorego

¹⁴ Tamże, s. 183-192.

Jan Stefan Wydźga (ok. 1610-1685, biskup warmiński w latach 1659-1679), znalazłszy się na dworze króla Władysława IV, został jego sekretarzem. W 1644 roku Wydźga był już prepozytem lwowskim i nadwornym kaznodzieją Władysława IV, a potem Jana Kazimierza. Głosił kazania podczas nabożeństw inauguracyjnych obrady sejmowe, a także podczas innych wydarzeń na dworze królewskim. W 1655 roku został biskupem łuckim. Był z królem we Lwowie, gdy ten składał śluby lwowskie, podążał za nim, gdy ścigał Szwedów. Wierna służba przy boku króla zaowocowała nominacją na biskupstwo warmińskie. Przez króla Jana III Sobieskiego został mianowany kanclerzem wielkim koronnym. Wiązało się to z licznymi poselstwami i wyjazdami. W 1679 roku został arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski.

Wydźga wspierał ludzi nauki, artystów, interesował się osiągnięciami nie tylko literatury, historii, ale i nauk przyrodniczych. Utrzymywał bliskie kontakty z gdańskim astronomem Janem Heweliuszem. Posiadał spory księgozbiór, sprowadzał książki zza granicy i z polskich ośrodków naukowych. Zatrószył się także o szkolnictwo warmińskie, przyczynił się zwłaszcza do odbudowy gimnazjów jezuickich. Za jego czasów starano się o podniesienie gimnazjum braniewskiego do rangi akademii¹⁵.

Na wystawie zaprezentowano ekslibris drzeworytowy, który przedstawia herb Jastrzębiec rozciągnięty na dekoracyjnym płaszczu ozdobionym wzdłuż brzegu frędzlami. Zwieńczony jest kapeluszem biskupim ze sznurami i sześcioma chwostami. Z tyłu płaszczka znajdują się skrzyżowane oznaki władzy biskupiej: pastorał i krzyż. U góry umieszczone są inicjały: I.S.W. Ekslibris pochodzi z lat 1659-1679.

Wystawa pokazuje również ekslibris Biblioteki Senatu Gdańskiego. Zapoczątkował ją w 1558 roku Jan Hoppius, rektor gimnazjum gdańskiego¹⁶. Rada Miasta Gdańska otworzyła bibliotekę do użytku powszechnego oraz zaopatrzyła książki w ekslibris. Był to ekslibris miedziorytowy o wymiarach 80 mm × 61 mm, wyobrażający herb miasta Gdańska umieszczony w owalnym kartuszu renesansowym,

¹⁵ *Tamże*, s. 261-274.

¹⁶ I. Polkowski, *Zapiski bibliograficzne o bibliotekach gdańskich*, Kraków 1870, s. 2.

blaszано-strzępiastym, podtrzymywanym z obu stron przez dwa lwy wsparte na tylnych łapach, z podniesionymi do góry ogonami. Na dole znajdowała się prostokątna ozdobna tablica z dwuwierszowym napisem: „Ex – Bibliotheca. Sena // tvs. Gedanensis”. W wyniku badań ustalono datę powstania ekslibrisu na 1597 rok. Jest to najstarszy ekslibris biblioteki miejskiej w Polsce¹⁷.

Kolejny ekslibris pochodzi z 1708 roku. Do niedawna sądzono, że jest to ekslibris anonimowego właściciela. Jednak wiele wskazuje na to, że jest to ekslibris hrabiego Krzysztofa Prószkowskiego z Prószkowa koło Opola (1676-1753). Przedstawia tarczę herbową czterodzielną, w której polach znajdują się wizerunki skaczącego jelenia i podkowy stykające się barkami. W zwieńczeniu widnieje korona rangowa podkreślająca godność hrabiowską. W zawołaniu znajduje się skrót: A.E.C.G.V.P., a poniżej data: 1708.

Jako ostatnia widnieje pieczęć monogramowa Fryderyka Wilhelma I Hohenzollerna, króla pruskiego: FWR (Fridericus Wilhelm Rex). Urodził się on w 1688 roku w Berlinie, a zmarł w 1740 roku w Poczdamie. Od 1713 roku był królem Prus i twórcą ich militarnej potęgi.

Zakończenie

Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” posiada bardzo cenne ekslibrisy, należące najprawdopodobniej do najstarszych w województwie warmińsko-mazurskim.

Wystawa fotografii ekslibrisów *Wspólne dziedzictwo* składa się z szesnastu plansz i była eksponowana w olsztyńskim ratuszu do 14 sierpnia 2013 roku. Następnie rozpoczęła się jej wędrówka do bibliotek województwa warmińsko-mazurskiego, m.in. do Morąga, Młynar, Braniewa i Bartoszyca. Zainteresowanie wystawą jest tak duże, że została ona zarezerwowana do maja 2014 roku.

---

¹⁷ E. Chwalewik, *Exlibrisy polskie szesnastego i siedemnastego wieku*, Wrocław 1955, s. 54-55.

COMMON HERITAGE. BOOKPLATES AND OTHER MARKS OF OWNERSHIP FROM THE COLLECTION OF THE LIBRARY OF THE WARMIA METROPOLIS' 'HOSIANUM' MAJOR SEMINARY IN OLSZTYN

The 770th anniversary of the foundation of the Diocese of Warmia and the 660th anniversary of the conferring of civic rights to Olsztyn offered an opportunity for organizing an exhibition of photographs of bookplates and other marks of ownership collected in the 'Hosianum' Library in Olsztyn. The title of the exhibition: *Common Heritage* indicates that the holders of presented marks of ownership for the most part were not only bishops of the Catholic Church but also distinguished personalities of the political and social life of their epoch. The exhibition included works belonging to such bishops as: Łukasz Watzenrode, Jan Dantyszek, Marcin Kromer and Andrzej Batory.